

BIBÓ ISTVÁN EMLÉKEZETE

KARÁCSONY ANDRÁS

JOG.
történet

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

PROF. DR. KARÁCSONY ANDRÁS

Az MTA-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT
VEZETŐJE

KARACSONY@AJK.ELTE.HU

2024. április 22.

45 éve hunyt el Bibó István (1911-1979) politikus, politikai gondolkodó. Bibó a szegedi egyetemen szerzett jogi diplomát, Horváth Barna tanítványa volt. Külföldön is tanulmányokat folytatott, melynek során megismerkedett Kelsennel és jogelméletével, lefordította a *Tiszta jogtan* című művét. Pályafutásának kezdeti éveiben a jogelmélet, a nemzetközi jog problematikája foglalkoztatta. Politikai gondolkodóként 1945-1948 közötti években fejtett ki jelentős munkásságot. Az 1956-os Nagy Imre kormányban miniszter volt, emiatt bebörtönözték és csak az 1963-as amnesztiával

szabadult. Ezt követően nem taníthatott, nem publikálhatott. Könyvtárosként dolgozott élete végéig. Egy olyan gondolatmenetének felidézésével emlékezünk Bibóra, ami kevésbé ismert, viszont fontos része életművének. Bibó pályafutásának egyik központi eleme: miként lehet erőszakmentesen oldódassanak meg? A nemzetközi politikai élet területén folytatott vizsgálódásait és javaslatait több esettanulmányban és egy elvi pozícióját bemutató kötetben foglalta össze. A munka címe: *A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai*, melynek általános-elvi része először angolul jelent meg.¹

Hogy a nemzetközi konfliktusok megoldásában az erőszak a döntő tényező, ezt a 20. század történelme jól mutatta a két világháborúval és más véres harcaival. A konfliktusok megoldásában látható bénultság abból a zavarból is következett, hogy az alapvető elveket (pl. az állami szuverenitás, területi sérthetetlenség, függetlenség, népek önrendelkezési joga), noha általános érvényűek, de gyakorlati alkalmazásra szánták. A gyakorlati alkalmazás viszont megkívánta volna az elvek egymáshoz való viszonyának, esetleges ütközésük során érvényességük, hatókörük tisztázását. Ez ügyben azonban kevésbé születtek szabályok, de még közmegegyezés sem formálódott ki.

Bibó az erőszakmentesség bénultságának legyőzésére törekedve fogalmazta meg a konfliktusok megoldására alkalmasnak tűnő javaslatát. Noha az ENSZ, illetve különböző szervei elvileg a konfliktusok tárgyalásos megoldására jöttek létre, ám a tapasztalat azt mutatja, nincs mögötte jogérvénysítő erő. Továbbá jelen van a nemzetközi bíraskodás is, mely ugyan jól funkcionál, de csak az államok létérdekeit nem érintő *jogi vitákkal* foglalkozik, nemzetközi *politikai* ügyekben nem foglal állást. Bibó szerint a nemzetközi államközösség megítélése tekintetében a nemzetközi közvéleményben egymástól látványosan eltérő két álláspont alakult ki. Az egyik azt hangsúlyozza, hogy a nemzetközi államközösségben a hatalmi önkény érvényesül, mely nincs tekintettel erkölcsi követelményekre, a szerződések kötelező voltának elvét (*pacta sunt servanda*) csak *formális szabályként* fogja fel. A másik megközelítés viszont erkölcsi, eszmei szempontok alapján tekint a konfliktusokra, a nemzetközi jog végső alapját *erkölcsi közmegegyeződésben* látja, s ehhez nem tartja elégségesnek egy formális szabály létét. Bibó számára az utóbbi volt mintáértékű.

A rendes nemzetközi döntőbíráskodás ügyei között nem szerepeltek az alapvető államalakulási vagy területi kérdések. A hágai békekonferenciák ugyan jelentős szerepet játszottak abban, hogy tisztázzák a háború jogának vitás kérdéseit és

felállítottak egy állandó nemzetközi döntőbírásgot, sőt Bibó szerint ennek alapján elláthatták volna a politikai döntőbíráskodást is, azonban sem a bírák személye, akik a tételes nemzetközi jog ismert művelői voltak, sem pedig az államok akarata nem vezetett el a politikai döntőbíráskodás intézményesíthetőségéhez. A rendes nemzetközi bíráskodás felerősítette a *joguralmának* érvényesülését, ami ugyanakkor nem jelenti automatikusan a háborúhoz vezető politikai konfliktusok felszámolását. Bibó a jogi eljárások – az újkori Európában létrejött jogi normavilág és az ehhez kapcsolódó intézményesült lehetőségek – mintájára kialakított *formalizált* politikai eljárások megteremtésében látta a megoldást, mégpedig a *nemzetközi politikai döntőbírásg* felállításában.

Miben tér el egymástól a jogi és a politikai nemzetközi bíráskodás? Az alapvető különbség az eltérő funkcióban rejlik. A politikai döntőbírásg eljárásg csak mint *kivételes* eljárás lehetsé-

ges, míg a rendes bíróságg egyre szélesebb területet fog át, sőt a jövőben *kötelező* bíráskodásként is felléphet. A politikai bíráskodásg számára csak alapelvek adóttak, a szabályokat a leendő bíróságnak kell megformálnia, éppen ezért fontos a bíróságg személye. Ez a helyzet Bibó a bíráskodásg ősi helyzetére emlékeztette: akkor is csak a vita tényéből és néhány általános alapelvből indultak ki, konkrét szabályok nem voltak, s ennek ellenére nem ritkán megtalálták a helyes döntést. A döntőbíráskodásg-ra tehát Bibó mint egy dialógust biztosító racionális eljárásra tekintett és feltételezte, hogy a politikai konfliktusban érintett államok politikai törekvéseiket képesek ésszerű belátással kontrollálni.

A nemzetközi politikai döntőbíráskodásg megteremtése ellen szóló érveket Bibó három csoportba sorolta: - nem ritkán hangot kap az a meggyőződés, mely szerint ezen a területen, miként másutt a nemzetközi államközösségben, nem áll fenn a pártatlanságg lehetősége;

- leküzdhetetlen az engedési készség hiánya az érintett országok érdekei miatt; - a nagyhatalmaknak nem áll érdekében, hogy pártatlan szervezeteknek átadják a döntési lehetőségeket.

Bibó szerint ezek az ellenérvek kiküszöbölhetők, sőt szerinte a hosszú távú érdekeket, az országok igazi önérdekét éppen a döntőbíráskodásg tudná biztosítani. Az ellenérvek, az ellenérdekeltségek a döntőbírásg működésének fokozatos bevezetésével gyengíthetők. Amennyiben a döntőbírásg a működése kezdetekor – amikor a nagyhatalmak és a már meglévő világszervek és esetleg a felek is még tartózkodnak attól, hogy teljes mértékben (kötelező jelleggel) alávessék magukat egy pártatlan bíróságnak – inkább csak véleményadó határozatokat hozna, akkor az esetleges érintett felek megismerhetnék a politikai ítélezésg szempontjait, alaplmlntázatát. S ennek a tapasztalatnak a birtokában már nagyobb esélye lenne annak is, hogy a jövőben alávessék magukat a kötelező határozatoknak. A nemzetközi politikai döntőbíráskodásg kiteljesedett működéséhez ugyanis hozzátartozik a kötelező határozatok hozatala is. Röviden: Bibó szerint a döntőbírásg munkájában kifomálódhatna a “közéleti és jogrendi minimum” méréceje. Hogy mi is ez a közéleti és jogrendi minimum? Bibó ezt többnek gondolja mint csupán az államhatalom szilárdsága, de kevesebbnek mint azt az értéktartományt, ami alapján egy berendez-

kedésg polgárinak vagy kommunistának minősíthető. Ugyanis csak így képes kifejezni ez a minimum az egész nemzetközli államközösség közfelfogását.

Bibó munkája nem csupán politikai elemzés, azt politikai állásfoglalásként is értelmezhetjük. Mégpedig azon meggyőződéséből következő állásfoglalásg, hogy ésszerű belátással csökkenthető a társadalmak életében fennálló erőszakpotenciál, röviden: humanizálhatók a társadalmi viszonyrendszerek.

Hivatkozások:

¹ István Bibó: The Paralysis of International Institutions and the Remedies. Harvester Press, Hassocks, 1976. A ciprusi és arab-izraeli esettanulmányt is tartalmazó teljes szöveg hazai kiadása: Bibó István: Válogatott tanulmányok IV. kötet. Magvető, Budapest, 1990, 283-681. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Bibó István jogi doktorátusa után (1935) https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Istv%C3%A1n_Bib%C3%B3_politic_c._1935.jpg#/media/File:Istv%C3%A1n_Bib%C3%B3_politic_c._1935.jpg
2. oldal: Bibó István fényképe. <https://images.app.goo.gl/wc4yXx1krZmoCdnu6>

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottságg engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségrevonást eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:

Karácsony András: Bibó István emlékezete. In: **JOG.történet**. A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2024. április 22. mtajogtortenet.elte.hu/blog/karacsony-andras-bibo-istvan